

JE MOET JE LEVEN VERANDEREN

OVER ANTROPOTECHNIEK

De antropotechnische wending

De veronderstelde terugkeer van de religie waart als spook door de westerse wereld, als goede geest verwelkomd door prominenten, of als irrationele schaduw van de mensheid gevreesd. De in de Verlichting tot ontwikkeling gekomen humanistische vechtlust is intussen tot treurigheid vervallen en lijkt ontdaan van de onvoorwaardelijke opdracht: 'voorwaarts!'.

Terugkeer van, of heroriëntatie op de religie is echter onmogelijk, omdat die simpelweg niet bestaat, evenmin als bijgeloof. Wat wel terugkeert is antropologisch van aard, het inzicht in de immunitaire structuur van de mens, die niet alleen in lichamelijke zin existeert, maar vooral ook in symbolische immuunsystemen en rituele omhulsels. Daarover past geen 'ethisch gezwets' (volgens Wittgenstein), maar een herformulering in antropologische termen: de mens die zelf de mens produceert (Marx/Hegel) en dat doet door te leven in oefeningen.

De *homo faber* en de *homo religiosus* moeten plaats maken voor de mens die oefent/herhaalt, de *homo repetitivus/homo artista*, de mens in training. Het traditionele religiebegrip, de schertsfiguur cultuur, het atheïsme en de ethiek dienen in hun huidige gedaante van het toneel te verdwijnen en vanuit een nieuwe, meer verhelderende hoek te worden bekeken. Die gedragsanalyse is gebaseerd op de terugkeer van het onbegrepen en richt zich niet, zoals de psychoanalyse, op het verdrongene, past in het Verlichtingsdenken en sluit aan bij ons verleden. Het gaat erom 'het impliciete' expliciet/nieuw te maken als de cognitieve vorm van het lot.revolutionair-nieuw zijn in de biologie, immuunsystemen, te definiëren als belichaamde beschadigingsverwachtingen en daarop afgestemde beschermings- en reparatieprogramma's.

'Blootgesteld zijn aan het opene' (Heidegger), dwingt het levende systeem organisch en -via de taal- te transcenderen. Cultuurwetenschap bestudeert de symbolische immuunsystemen. Het afschermen van de geesteswetenschappen met metafysische hekken, bedoeld om naturalistische aanvallen af te slaan en leidend tot een ontologisch dualisme, ontkent en blokkeert de verbinding tussen natuur en cultuur, zichtbaar in talen, rituelen en technieken, samenkomend in 'de tuin van het menselijke', met presterende menselijke wezens. In dit kader is *barbarisme* het wachtwoord voor het begrijpen van de 20^e eeuw bij het bereiken van het grote publiek via het imperialisme en de vulgaire, populaire cultuur.

Socrates ontsloot het fenomeen van de verticale menselijke spanningen, met de stelling, dat de mens potentieel 'superieur aan zichzelf' is. Vertaald, constateert de schrijver, dat alle culturen gebaseerd zijn op normatieve verschillen, als gedragingen onder te brengen in gepolariseerde klassen: volkomen/onvolkomen, heilig/profaan, voornaam/gewoon, dapper/laf, machtig/onmachtig, overvloed/gebrek, excellent/middelmaat, kennend/onwetend, verlicht/verblind. Een wezen dat zich op surrealistische wijze inspant: *wie mensen zoekt zal acrobaten vinden*.

Deze materie beschouwend, komen schrijver en lezer onvermijdelijk tot zelfreflectie, daar het beiden het oefenende, ascetische, vormbevorderende en habituskwekende karakter van hun gedrag onder ogen brengt. De antropologische studie vat 'geraakt worden door de zaak zelf' op als een teken, dat ze filosofisch van aard is. In die zin begrepen, is filosofie de radicaalste vorm van vooringenomenheid, als uitvloeisel van de passie van het-in-de-wereld-zijn.

Naturalisten/neurologen negeren de onmiskenbare eigenzinnigheid van deze voorstellingen.

DE PLANEET VAN DE OEFENENDEN

1. Het bevel uit de steen (Rilke)

Rilke voert als dichter een ‘boodschappelijke transformatie uit van het Zijn’, aansluitend bij Heidegger: ‘Zijn dat begrepen kan worden is taal’. Omgekeerd geldt dan dat taal die door het Zijn verlaten is, verandert in gezwets. Vertaald in een met autoriteit sprekend ‘ding-gedicht’, klinken de regels over een archaisch torso van Apollo van Rodin: *‘geen plek aan hem die jou niet ziet. Zo doorgaan met je leven kun je niet’*. Zichtbaar is hoe het fenomeen van het vanboven-toegesproken-woorden in een esthetisch object wordt belichaamd. Meegaan in de omkering-object-subject verschaft een beloning in de vorm van esthetische ontroering. De diepte is aanwezig in de oppervlakte; die *‘verstaan’* kan door training worden geleerd.

De absolute imperatief schetst het niveauverschil tussen hogere en lagere vormen en zet dwingend aan tot opheffing van de status quo en opgaan in de verticale spanning. Rodin en Rilke sluiten met deze godatleet aan bij wat de klassieke Griekse beelden waren: versteende of in brons gegoten onderwijsbevoegdheid in ethiek. De sinds 1900 florerende sportcultus in haar grote betekenis voor de geschiedenis van ethiek en ascese, duidt op de despiritualisering en resomatisering: ‘de wederopstanding van het vlees op aarde’ (links-hegelianisme).

2. Wijde blik op de ascetische ster - het project ‘Oudheid’ van Nietzsche

Wel schatplichtig aan, maar geen kind van zijn tijd, verruilt hij Schopenhauer voor Darwin en kiest daarmee voor het perspectivistische naturalisme. Het renaissanceprogramma als levensreform, in de arena te bevechten als de ware *modus vivendi* van de moderne mens. Gevat in *‘oneigentijdsheid’* als klassieke oudheid die uit eigen kracht terugkeert en dus niet nabootst.

Nietzsches sprong naar de cultuurtijd vóór het christendom gaat gepaard met een in razernij bestreden westerse religieuze traditie, ook een pijler onder zijn eigen existentie. Hij wordt de ontdekker van de ascetische culturen in hun onmetelijke historische uitgebreidheid. De betekenis van die impuls kan nauwelijks worden overschat. Zijn alternatieve zelfdatering stelt hem in staat een drieduizendjarig rijk van hoogculturen, van zelfdressuren, zelfbespiegelingen als continuüm van metafysisch gecodeerde verticale spanningen te omvatten. En de wijsheid van de Ouden op te vatten als een tragisch holisme, een actief-heroïsch opgaan in het geheel.

De ascese analyserend, maakt Nietzsche een scherp onderscheid tussen enerzijds de met (zijn) kwade blik doorziene priesterlijke varianten en anderzijds de disciplinaire regels van de creatieve geesten, de filosofen, de kunstenaars en de exercities van krijgers en atleten. De blootlegging van één van de langste en breedste feiten, betreft zowel de zelfkwellende elementen, als de *‘zorg om zichzelf’*: alle vormen van zorg om de benadering van het hoogste.

De despiritualisering van de ascese is wellicht de meest ingrijpende gebeurtenis in de actuele geschiedenis van de mensheid, die gestalte krijgt in (sport)prestatie en neomystiek → 5. In een wereld die aan mensen toebehoort, ontstaan de verschillen tussen hen uit een verschil in de invulling van ascese. En is somatische en geestelijke vitaliteit zelf het medium voor het verschil tussen meer en minder. Het verticale moment, bepalend voor het opklimmen, volstaat. Hogerop komen in bijzaken betekent dan (ook) vooruitkomen in de hoofdzaak.

3. Alleen invaliden zullen overleven

De levensgeschiedenis van Carl Hermann Unthan (1848-1929), een zonder armen geboren man, die kans ziet uit te groeien tot een vioolvirtuoos, door zijn instrument met de voeten te bespelen, wordt door Sloterdijk benut om een oefening in levenskunst te schetsen en van

commentaar te voorzien. Die past in een tijd -2^e helft 19^e/1^e helft 20^e eeuw- waarin Duitsers en Oostenrijkers existentie en existentiële waarheden gelijk stellen aan eigenzinnigheid en compenserende prestaties, het ‘desondanks’, in Amerika wel aangeduid met ‘continentale filosofie’. Afdalend in de catacomben van de geestesgeschiedenis, rijst vanuit de Duitse School het boek *‘Zerbrecht die Krücken’* op, waarin auteur Würz Nietzsches gezichtspunten actualiseert: een handicap kan met de juiste scholing uitmonden in een surplus aan levenssucces. ‘Overwonnen belemmering is de moeder van alle voltooide beweging’. Hij schetst de filosoof (N.) als een psychopathisch belaste groei-invaliden, die met talent en inspanningen zijn handicap (ten dele) overwon, in een poging de pathologie in een vrij zwevende waardesfeer te overstijgen. Nietzsche zou in Würz het door hem gelaakte priestersyndroom hebben herkend. De wilstrainer voor gehandicapten groeit door naar zijn algemene functie: hij is iemand die wil dat ik wil - hij belichaamt de stem die mij mag zeggen *‘je moet je leven veranderen’*. Worden zowel de priester als de trainer naderhand gedéheroïseerd, de spiritueel uitgekledde sportheld neemt de plaats in van de vroegere heilige.

In de opvatting van Louis Bolk en Adolf Portmann is vanuit de biologische paleoantropologie homo sapiens per definitie te bezien als een invalide, vanwege zijn vroege geboorte, eeuwig onrijp (neotenie), die alleen in de broedmachines van de cultuur kan overleven. Husserl ziet, in navolging van zijn leerling Heidegger, de geciviliseerde Europeaan als invalide, die de wereld op een verkeerde manier waarneemt. De neofenomenoloog Hermann Schmitz ontwaart in de ironicus de mens die beroofd is van het vermogen op te gaan in gemeenschappelijke situaties: distantie-invaliditeit.

In de 80-er jaren van de 20^e eeuw is in de Amerikaanse politiek de aanduiding *‘vertically challenged people’* ontstaan. Het is niet de uitwendige verticale lijn (recht op lopen) die homo sapiens tot mens maakt, maar de innerlijke verticale lijn, die het kiemende besef doet ontstaan van het innerlijk te bewerkstelligen niveauverschil, dat tot oprichting leidt.

4. Laatste Hongerkunst - Kafka's artisticeit

De neiging van antropologen de waarheid over de mens te zoeken bij de invalide, is eigentijds en uitgebreid terug te vinden in de literatuur. Hierin ontwikkelt zich in het kielzog van Nietzsche, het acrobatisme tot een kenmerk van moderne reflectie over de *conditio humana*. Kafka geeft aanzetten tot een voortschrijdend verval van heroïsche krachten en het toenemende besef van de universele ascetische en acrobatische dimensie van het menselijk bestaan. Bestaan als zodanig is acrobatiek, waarin de mens zich ontworstelt aan een al duizenden jaren werkend systeem van religieus gecodeerde verticale spanningen. Hij volgt Nietzsche in diens geslaagde pogingen à priori een niveauverschil in (meer) kunnen, willen en zijn aan te tonen en gelijktijdig de bionegatieve tendensen, om onder het mom van nederigheid *niet* meer te kunnen, willen of zijn, bloot te leggen. Inherent aan kunst is de drang tot prestatieverhoging: minder dan het mogelijke geeft geen bevrediging. De hongerkunstenaar toont een onthoofde ascese: de ‘trekspanning’ komt nu van binnenuit. (Weil)

5. Boeddhisme in Parijs - Ciorans exercities

Emil Cioran, Roemeens aforisticus, wordt dicht benaderd in de uitspraak van Nietzsche: ‘wie zichzelf veracht, acht zichzelf dan toch altijd nog als verachter’. Als ‘zelfontbloter’ ontwikkelt zijn eerlijkheid zich tot meedogenloosheid jegens zichzelf: ‘mij ontbreekt alles, en om precies dezelfde reden is ook alles me te veel’. Cioran neemt Nietzsches duiding van de metafysica over: symptoom van het lijden aan de wereld en hulpmiddel om eruit te ontsnappen, met als alternatief om op te gaan in ‘de natie’. Zijn levenswerk illustreert de verwereldlijking van de ascese naar antropotechniek, (wel) stammend uit de wereld van gisteren, en accentueert slechts één overtuiging: van niets overtuigd zijn en handelend: het tot

niets brengen. Zijn 'lediggang' is een existentiële revolte tegen een mislukt universum, zijn negatieve oefeningen bewijzen voor de ascetische factor in het bereiken van 'hoogcultuur', via rigide dressuren, als basis voor de bovenbouw van de moraal, de kunst en alle 'disciplines'

Religies bestaan niet - van de Coubertin (Olympia) naar Ron Hubbard (Scientology)

Het verloop van het olympisme en de bedrijfsvoering van de 'Scientology Church' in de 20^e eeuw maken bij onderzoek duidelijk, dat religie niet bestaat of ooit bestaan heeft, gelet op de fabricage en de constitutie. Dit als gevolg van eerdere misinterpretatie van antropotechnische oefen- en regelsystemen, samenscholing (aanbod) rond extase (vraag). Cioran: 'kerklatijn is de versteende vorm van praatzieke verrukking'. Christelijk of niet-Christelijk, religies zijn materieel en formeel complexen van innerlijke en uiterlijke handelingen, als omgangsregeling i.r.t. hogere stressoren en transcendente machten. Een eigen religie ontmaskert alle andere.

De Coubertins sportreligie, geënt op Wagners festivals, evolueert tot sportglobalisering en 'spierenreligie'. De aangetreden goden-atleten worden niet (meer) geloofd maar beleefd. De 'religie van de atleet' heeft zich in de geloofsgeschiedenis op eigen kracht ontmythologiseerd.

De wereldse toeëigening van het spirituele is evenzeer succesvol verlopen voor de do-it-yourself-psycholoog Ron Hubbard. Hij ziet kans in 1950 zijn 'dianetiek' (dat wat door de geest gebeurt) op te stoten tot moderne wetenschap van de geestelijke gezondheid. Zijn 'leer' maakt deel uit van een bredere geesteshistorische stroming, die in relatie staat tot de intrede van computers (geestmachines). Reflectie wordt nu een eigenschap van de materie. Naar de mate waarin de medici hem van bedrog en onverantwoordelijkheid betichten, ligt het voor de hand uit te wijken naar de onaantastbaarheid van de religieuze sfeer: Church of Scientology.

Boeddha, Lao Tse, Jezus, Mohammed, en denkers als Aristoteles, Kant, Schopenhauer, Freud en anderen mogen als voorlopers naar hem -Hubbard- opzien, in zijn rol als stichter/voltooiër.

Hij bewerkstelligt de overgang van de 'waarheid van het denken naar het pragmatisme van het handelen', deze religiestichter als uiterst wendbare businessstrainer. Vergelijkbare figuren zijn Marquis de Sade, Raspoetin (de kracht is de waarheid) en de occultist Aleister Crowley.

OEFENANTROPOLOGIE - los van de hersenschimmen van de filosofische antropologie

1. Hoogtepsychologie - De omhoogplantingsleer en de betekenis van 'boven'

De 'bovenmens' van Nietzsche impliceert geen biologisch, maar een artistiek-acrobatisch programma. De scheiding tussen natuur en cultuur is achterhaald. De evolutiebiologie valt op te vatten als een leer van de artistieke wil van de natuur; variërend, selecterend, assemblerend, koorddansend. Overleven is in dit verband natuuracrobatiek. Dawkins: '*de hoogten van de evolutie zijn niet in de overdrive te bereiken, maar slechts in geleidelijkheid.*' Cultureel kan de overdrive wel worden ingeschakeld zodat scheppingsprocessen versnellen. Bestaande culturen en conservatieve geesten daarbinnen, hebben overigens al vierduizend jaar elke versnelling bestreden, dan wel nieuwe elementen in gecamoufleerde vorm geïntegreerd. Nietzsche scherpt de moderniteit aan door te 'eisen', dat voortplanting meer oplevert dan hetzelfde: dit is de belijdenis van de artistieke wil tot verandering van de toekomst in een ruimte vol kansen. Artistieke wil hier op te vatten als subversiviteit van bovenaf, die het bestaande overstijgt.

Eenmaal bedwongen, worden de eerdere bergen heuvels en het verleden de uitgangsstelling voor de klim van morgen, gegrondvest op oefening, beweeglijkheid en wilsgymnastiek/ascese. Scheler formuleert het begrip *hoogtepsychologie* in reactie op Freud en Jung, die in relatie tot het onbewuste, spreken over dieptepsychologie, hij duidt '*geest*' als de gedeeltelijke vrijlating - de band met het lichaam blijft! - van de mens uit het absolutisme van het organische leven.

De geschiedenis van het oude Europa laat zich in veel opzichten vergelijkend vertalen met het stijgen op en afdalen van de Jacobs ladder, een geschiedenis van hiërarchie en acrobatiek, met de vervanging van engelen door artiesten. 'Bovenwoorden' zijn ook gebruikt door Marx-

bovenbouw/bovenmatige productie, Darwin-overleven, Freud-boven-ik, Adler-overcompensatie en een atoomstrategie-overkill. Doordat Nietzsche het perspectief in de ascese heropent, wordt vanuit de oudheid de continuïteit zichtbaar naar het kloosterleven met zijn atleten van Christus, maar ook de eeuwenlange uitbuittingsaristocratie zonder enige progressie zichtbaar.

2. Cultuur is een orderegel - Schemering der levensvormen. Discipliniek

De disciplinemaatschappij, met verticale verschillen in ascese, virtuositeit en prestatie, kan worden geschetst in universeel uit te bouwen 'taalspelen' -als vormen van ascese- in gedragsfiguren bij Wittgenstein en het ineengrijpen van discoursen en disciplines bij de verklaring van macht bij Foucault, uitmondend in een totale discipliniek. Wittgenstein: cultuur is, althans veronderstelt, een orderegel. Hij schrijft ook 'daal altijd maar weer af van de kale hoogten van de schrandere naar de groene dalen van de domheid.' Cultuur hier opgevat als (elitair) afgezonderd van 'het algemene' en te beperken tot striktheid, waakzaamheid en deductie; een secessie/afscheidingsmanoeuvre derhalve, door af te dalen naar de elementaire vormen.

Wenen 1900: ethiek, esthetiek en logica verwijzen naar helderheid, functionaliteit, eenvoud. 'School' is een secessiefenomeen en filosofiegeboorte bij zowel Plato als de Weense moderen. Evenwel: wat 'zich' aan Wittgensteins leer 'toont', die acteert als virtuoos op het vlak van taallogische analyse, toont niet wat hij wilde tonen: de levensvorm van de heilige -en hij weet dat als geheime Nietzscheaan, die door opheldering die radicale verandering wel nastreeft. De ethische oerstelling 'je moet je leven veranderen', werkt alleen als de oefenenden zich bewust worden van hun oefeningen als oefeningen. De taalspeltheorie is daarmee de arbeidsvorm van het transformerende ascetisme en dus ethisch secessionisme in actie. Ook: het leven van alledag en oefening zijn identiek, de krachtigste intuïtie van het taalspeldenken. Dan nog: het 'zwijgen à la Wittgenstein' heeft geen diepere betekenis dan in Erich Kästners vers tot uitdrukking komt 'Er is geen ander goed, dan wat men doet.'

Foucault ontmaskert de 'discoursen' als de uit redenering verkregen rechtvaardigingen van theoriemachthebbers als psychiaters, juristen, economen e.a.. Hun performatieve status is een mengsel van wetenschap en uitvoeringscompetentie. Hij spreekt over de 'tragische verticaliteit' van het bestaan en de 'filosofische oefening' rond 'zelfzorg', 'zelfcultuur', strijd met zichzelf en de noodzaak om in de begeesterde ook de stoïcus te implanteren. Het verbreken van contacten met de door ressentiment voortgedreven progressieven -stalinisten, trotskisten, maoïsten- ligt voor de hand: hij accepteert de heerschappij, noch de wetten van machthebbers uit deze 'scholen'. In deze context is het liberalisme een systeem van checks en balances, dat geen belemmerende extra macht vormt bij een oorspronkelijk vrij menselijk vermogen.

Met Foucault kan de filosofie terugkeren naar haar oorsprong, een exercitie van de existentie en wordt leren (weer) directe deelname aan de disciplines als prestatiesystemen. Dit in een onvoorwaardelijk optimisme. Domheid, omwentelingsdrang en unfitness zijn hier vijanden.

3. Slapeloos in Efeze - over de demonen van de gewoonte en hun temming

Foucault voelde zich door de psychiater Binswanger 'voorspeld'. Die duidde geëxalteerdheid als vastzitten op een te hoge trede van de existentiële ladder, te behandelen met een therapie die het 'opklimmen' in relatie brengt tot omstandigheden, proporties en verhoudingen. Hiermee komt een begrip van ethiek in beeld, die elementaire existentiële oriëntaties scherpstelt. Heraclitus brengt een onderscheid aan tussen de weinige denkenden en de velen zonder aandacht voor de logos. Voor de enkeling geldt de aansporing het bovenste en het onderste in zichzelf te onderscheiden. Ook Plato benoemt de hoogteverschillen in de mens.

Echter: in de Griekse ethiek werd nooit het verschil tussen hartstochten en gewoonten helder gedefinieerd. Het gevolg: meer dan tweeduizend jaar dubbelzinnigheid in de Europese pedagogie. Eeuwenlange verstikking van pupillen onder een bevoogdende discipline, om ze tenslotte (nu) aan te spreken als oneigenlijke volwassenen, gevrijwaard van discipline en oefeningsspanning. Dat zo zijnde, wordt duidelijk waarom de emancipatie van het oefenen van dwangstructuren van de oud-Europese ascese in de 20^e eeuw, mogelijk de belangrijkste recente gebeurtenis is voor lichaam en geest.

De oorspronkelijke ethische verwarring in de Europese filosofie wordt zichtbaar in twee dwalingen: de eerste verwisselt de beteugeling van hartstochten met de uitdrijving van lagere demonen, de tweede de overwinning van slechte gewoonten met de verlichting van hogere geesten. Bezeten door gewoonten en laksheden lijkt de mens onderbeziel en mechanisch, bezeten door hartstochten en ideeën is hij bovenbeziel en manisch overstuurd.

Augustinus laat zich leiden door de Platoonse affectpsychagogie 'beheersen wat ons beheerst' en lanceert daarmee het repressieve ascesebegrip, als dictatuur over de innerlijke natuur, die na hem zijn zegetocht door de christelijke tijdsgewrichten begint.

In de achterliggende eeuwen ontwikkelden zich verstrekkende verschillen tussen de ethieken en rationaliteitsculturen van Oost en West. Op de westelijke denkweg kreeg denken zonder waken de overhand, zich conformerend aan het ideaal van de wetenschap, op de oostelijke denkweg kwam een waken zonder denken aan bod, strevend naar verlichting en steunend op wijsheidsfiguren in de personen van meesters. Een eigentijdse waker was Krishnamurti.

4. Habitus en traagheid - de basiskampen van het oefenende leven/hoogte en breedte

Binswanger: zelfverwerkelijking in het gewone leven voltrekt zich polair tussen wijdte en engte, geestelijk en artistiek in diepte en hoogte en in haar geheel binnen de antropologische proportionaliteit. Goethe: 'wij mensen zijn aangewezen op uitbreiding en beweging'.

Nietzsche, te zien als de ontdekker van het 'probleem van het basiskamp' beschrijft dat de grote meerderheid van de mensen er niet over peinst meer te worden dan ze is. Wordt, zoals in de sociale filosofie in de 20^e eeuw, de mens binnen de evolutie als eindstation gezien, dan is er sprake van een status quo en het primaat van het verticale opgeheven. De vroege Wittgenstein, Heidegger en Foucault doen pogingen verticaal een ethische top te bereiken.

De socioloog Bourdieu introduceert het begrip *habitus*. Dat schetst klassenspecifieke psychosomatische structuren, die per saldo het leven vanuit het verleden stempelen en reikt de theorie aan om verticale verschillen te herleiden tot bestaande verhoudingen: de klasse in ons.

In de Oudheid spreken scholastici over habitus als *potentie*, verkregen uit vroegere daden, die zich in nieuwe daden actualiseert. Aristoteles en Thomas van Aquino zoeken het *flinke in ons*.

De klassieke analyse van de habitus blijft actueel in o.a. de eigentijdse trainingspsychologie.

De authentieke visie ziet de mens als drager van een morele competentie, die overgaat in sociaal en artistiek prestatievermogen. In Bourdins visie wordt hij bezeten door zijn klasse.

Vroege scholen koesteren topambities en zijn extravert, gericht op bovenschoolse klasse.

De wereld van de pseudoverticaliteit is de speelplaats van de identiteiten met het recht op luiheid: 'ik ben wat mij heeft'. De 'identieken' vangen 'je moet je leven veranderen' niet op.

5. Cur homo artista - over de gemakkelijkheid van het onmogelijke

Pas in een proces van afscheiding ontdekt de hoogculturele mens de aandrang tot verandering. Foucault schetst bij antieke schrijvers de 'zelfzorg', die houding van hen die in zichzelf een tegenstander ontdekken, voortkomend uit een complex van gewoonten. Karl Jaspers noemt China, India, Perzië, Japan, Griekenland als tonelen, waar zich voor het eerst de hoogculturele vooruitgang naar de vergeestelijking voltrok. Het accelerende oefenen leidt tot een mensheid van twee snelheden. Het denken-filosoferen begint wanneer vrij associëren stopt. Ethiek

ontspringt uit de bekering tot het kunnen. Nietzsche ziet op de ascetische/acrobatische planeet een avant-garde van waarnemers, die over de schaduw van hartstochten, gewoonten en onheldere ideeën heen springt. Oefenen als antropotechniek bewerkstelligt die sprong. 'Het goddelijke valt te leren' binnen een kring van getalenteerden stelt Plato in Politeia. In de vroege scholen staat de *vita vitalis* loodrecht op de as van het empirische bestaan. De verticale trekkracht kreeg in het Westen de mislukte benaming '*metafysica*', later '*survival*'. De grootste 'bezetenheid', de dood, wordt overwonnen door 'kunnen sterven' (als Socrates) of door het formuleren van en het geloven in een mythe zoals in het christelijke platonisme. Socrates en Jezus absorberen beiden de uiterlijke dwang in de eigen wil. 'Het is volbracht' zou dan beter vertaald kunnen worden in 'het is klaar'. Zijn opstanding verslaat de dood. De vervolging van de christenen door de Romeinen wakkert bij de eersten de wil aan om 'te willen sterven', een staaltje christelijke acrobatiek, om niet weg te glijden in de gewone ontologie. Hier is de Heilige Geest de eerste psychiater van Europa. In de arena's werden de gladiatoren afgetroefd door de martelaren, ethisch handelen bereikt hier het onmogelijke.

Vooruitblik - Terugtochten naar de ongewoonheid

Geert Grote: 'Je zult precies zoveel vooruitgang boeken als je jezelf geweld aandoet' Modern is het tijdperk dat mensen tot het uiterste mobiliseert voor arbeid en productie, antiek alle levensvormen die oefening en perfectie centraal stellen. De Middeleeuwen zijn zo bezien antiek. De moderne mens compenseert zijn arbeidsziekten door vakanties en kuren, de monnik zette de arbeid in als medicijn voor zijn overcontemplatie. De *vita activa* tegenover de *vita contemplativa* is in werkelijkheid de *vita performativa*. Performance -vooral in sport, maar ook in kunst- zoekt overal podia en passeert intussen de dimensie arbeid. Foucault zet het antieke discours over de 'zelfzorg' rond 1980 weer op de agenda. Antieke en moderne oefensystemen vervangen de therapeutische ideologieën. Het communisme voerde onder het mom van 'arbeidscultus' de arbeid ten top en verspilde de inzet van drie generaties. Het is Plessner, die de 'excentrische positionaliteit' als grondtrek van de menselijke conditie benoemt: terugtocht uit de collectieve identiteit, een kenmerk van de ascetische levenswijze.

6. De eerste excentriciteit- over de afzondering van oefenenden en hun zelfgesprekken

Alle geestelijke en lichamelijke vooruitgang begint met een zich afscheiden van gewoon zijn. Bij stoïci, vroege christenen, tantristen en boeddhisten is veelvuldig een zeker extremisme te herkennen: Jezus: 'wie meer van zijn vader of moeder houdt dan van mij, is mij niet waard.' Hoe ogenschijnlijk monsterlijk ook, het secessionisme van de grote transformatieve ethieken, benadrukt voor eens en altijd, dat het eerdere leven geen heil meer biedt.

De stoïsche oefening richt zich vooral op het vermijden van willekeurige aanblikken, klanken en ideeën voor respectievelijk het oog, het oor en de geest. Ook de maag verliest belang. Te zijn overgegaan tot ethisch denken, betekent met het hele eigen bestaan een nieuw onderscheid maken. Secessie splitst de wereld, secessionisten zijn bezoekers, geen medespelers, hun ontworteling kent een heilsnoodzaak. Foucault noemt hun ruimteresultaat 'heterotopie'. De moderne mens die een eigen ruimte eist, beseft niet dat zijn eis al een lange geschiedenis kent en dat hij zich bedient van egotechnische middelen: boeken, kranten, foto's en ook... spiegels.

'De mens' ontstaat uit een kleine minderheid van ascetische extremisten, die zich als 'zelden' uitsnijden en daarmee tot subject maken. In deze promotie en alleenregering gaan de stoïci voorop, onverschillig voor het uiterlijk, met zorg voor het zelf. Epictetus' slagzin: weg ermee! In de gestrande ziel begint de spiritualiteit met opruimen. Swami: 'heer over zichzelf'. Het teruggetrokken subject voert scheidings-, afhardings- en visioengesprekken. Spirituele houdingen als apathie, zielenrust en onthechting vergen een zekere harteloosheid, maar leiden ook tot een scherpe blik voor de ijdelheid van gewone stervelingen. Fatalisten zien alles als

absoluut onafhankelijk van onszelf, inclusief het eigen bestaan (lot). Boeddha fundeert zijn leer op verlossingskennis en versnelling van bevrijding. In 'Eenzaamheidstechnieken' ontwikkelt de contemplerende 'zelfverdubbeling', hij voegt een superieure partner als nobele waarnemer toe. Voorts treedt als derde een innerlijke getuige aan. Ontbreekt die, dan ontstaat mogelijk de pathologische fanaat, bezeten door de Grote Ander. De vraag rijst, of religies via een ethisch oefenprogramma soms niet een collectieve identiteit aankweken, die een ambitieuze, spirituele terugtrekking veranderen in een bezetenheid, die met confessie wordt aangeduid. Nietzsche tenslotte rehabiliteert het egoïsme: het brengt de beste mogelijkheden van de mens voort, door diens concentratie op zeldzame prestaties en uitzonderlijke deugden.

7. Volkomen en onvolkomen - geest van de perfectie verstrikt oefenenden in verhalen

In de aandrang tot haast en in de wil tot perfectie komen het ongeduldige Westen en het geduldige Oosten samen rond de opvatting over 'deze dag als deel van een laatste kans.' Doelen in antieke zin zijn al van grote afstand zichtbaar en werken als magneten. Het 'Zijn-tot-de-dood' van Heidegger is in de oostelijke opvatting echter 'Zijn-tot-volkomenheid.' Seneca is doordrongen van het Romeinse realiteitsprincipe: werkelijkheid is de hardheid van het leven. Opvoeding bereidt daar op voor en doet de geslagene zich oprichten. En om vooruit te komen, is de wil doorslaggevend, die hebzucht, over-ambitie en doodsangst overklast. Een wijze is geen kunstenaar die iets nieuws schept maar een restaurateur die de oorspronkelijke staat zoekt. Hij projecteert zijn 'levensloop' in een verticaal trappenschema op de tijdbalk en ervaart in oost en west zijn oproep als de absolute imperatief: 'versmelting met het absolute.' Gaat het er in de christelijke levensloop om de 'godmens' te realiseren, in de oosterse moet de adept al het eigene loslaten om de Grote-Ander plaats te bieden, respectievelijk het Niet-Zelf. Op de hoogste trede van de ladder is de monnik -als boeteling geheel onthecht- al 'ginds' aangeland. Met de reformatie van Luther eindigt het (vroeg-) katholieke oriëntalisme en komt ook een eind aan de monastieke heilsinspanning, verheven boven de lekenspiritualiteit.

De oriëntatie op volkomenheid was in de begintijd uitsluitend een zaak van heiligen en wijzen. Het was de kerk, die deze succesformule in de geschiedenis deed opgaan, te bereiken door/voor volk, mensheid of universum. De filosofie maakte haar letterlijk wereldkundig. Nergens was het magnetisme van de volkomenheid echter groter dan in het oude en nieuwe India, dé kweekvijver van het narcisme, opgevat als spirituele relatie met zichzelf. Daar en in Egypte, als centra van ascese, werd zwijgen hooggeacht. De brahmaanse levenswijze was de collectieve recessie van een kaste van godsmensen. Extatische uittreding uit de zintuiglijke wereld, de koninklijke weg naar de ervaring met de laatste werkelijkheid en de vlucht uit het onreine en heilloze Zijn. En dit alles in een individueel beleefde ascese. Het gegeven dat collectieve perfecties nooit een optie werden, werd door westerse ideologen tot ahistorisch bestempeld. Het Indische denken kent een fundamentele splitsing in (1) alleen het nastreven van absolute vrijheid, vergelijkbaar met de stoïsche apatheia en (2) die vrijheid plus het bereiken van zaligheid. En ook hier is een trappensysteem werkzaam. In de systemen van verschillende meesters wordt geen 'dienstregeling' zichtbaar. De vrije ruimte is groot en het ascetisch zwijgen een belemmering voor het begripen van wat zich al dan niet in de geesten voltrekt.

8. Kampioenwedstrijden - de (diverse) trainers als borgstellers van de overdrijvingskunst

'Cultuur' omvat dressuursystemen, die voor het leven belangrijke cognitieve en morele inhouden overdragen op volgende generaties: de zorg voor de eeuwige terugkeer van het gelijke. In elke cultuur resideert een niet-gespecialiseerd 'totipotent' oordeelsvermogen. Waar -in de huidige tijd- de dressuur ontbreekt, is sprake van een riskante brede variatietolerantie. In (vroeg) hoogculturen zijn, dankzij de menselijke acrobatiek, binnen elites gestabiliseerde *onwaarschijnlijkheden* ontstaan, mede vertaald in een verfijnde lichaamshouding (Nietzsche)

Algemeen geldt: eerst het wonder, dat een voortdurend reflexief geprikkelde binnenwereld doet ontstaan en dan pas de opvoeding, aanzettend tot afscheiding. In deze context krijgt de trainer zijn positie, in eerste aanleg belichaamd in de meesteracrobaten zelf. Hun toon is bijpassend verheven: 'ik ben de weg', 'ik en de vader zijn één' en 'ik ben ik, maar ook de ander'. Dat zich in de schoolvorming een schifting voltrekt spreekt vanzelf: geschikten/ongeschikten.

De goeroe wordt in de huidige westerse anti-autoritaire instelling vaak ironisch als zodanig aangeduid. De indische context echter stuurt aan op transformatie in plaats van kwalificatie, de vergoddelijking, de zuiverende versterking van de idealisering in de leerling, bij leven. Recent zijn door verlichtingspredikers als Bhagwan, -onder een gemoderniseerd label- in een neoliberale klimaat westerse performancetechnieken binnengedrongen.

De boeddhistische meester met zijn kenmerkende 'indirecte medelingen', als markantste stijlmiddel in de vorm van tautologieën of paradoxen, is in het voetspoor van Boeddha, deel van het wijdstvertakte scholastieke fenomeen in de beschavingsgeschiedenis. Dat richt zich op de opheffing van de voorwaarden van het lijden: verstrikt zijn in leed veroorzakende mentale processen. De nagestreefde onthechting -het bevrijdende niets in zichzelf en de wereld als een 'niets' te doorgronden- doet het tenslotte lijken en ervaren alsof niets is prijsgegeven. Bij het begrip 'verlichting' levert een recente analyse kritiek op de eerste variant, die een ziel 'leent' bij de menselijke zelfervaring, om die door te schuiven naar de 'kosmos', in de tweede een niet-zelf bij de 'uiterlijke wereld', die wordt overgedragen op de verhouding van de mens met zichzelf, op gevaar af diens kostbaarste eigenheid/bezielheid te miskennen.

De apostel In dit type spiritueel leiderschap wordt het christelijk geloof in onsterfelijkheid doorgegeven. Voorafgaande verlichting is niet nodig: fascinatie, engagement en bekeringsdrift volstaan.

De filosoof In de socratische methode doet de meester met verantwoorde ironie of hij de pupil liefheeft en geleidt diens wederliefde door naar de wijsheid. Stoïci staan voor kunnen leven en sterven.

De sofist als alleskunner De sofistiek is in wezen een artisticeit van het kennen en van het alles-weten en -kunnen. Het kweekt mensen die nooit hulpeloos zijn, die zich overal kunnen handhaven. Mozart en Liszt zijn voorbeelden van grote sofisten van de muziekgeschiedenis. Derrida is een eigentijds voorbeeld van een alwetende sofist, die in zijn deconstructies immanente alweerlegging toont.

De profane trainer, de man die wil dat ik wil 'De gewilde wil, die de willende wil een hogere vorm geeft', lang al zichtbaar in de atletiek, heeft het vraagstuk van de vrije wil al opgelost voor de filosofen erin verstrikt raakten. Het ambacht verdient ook in de moderne tijd op dit vlak een ereplaats. De werkprocessen liggen op het snijvlak van fabricage en meditatie door verdieping. In de middeleeuwen was een uitwisseling tussen gildestelsel en kloosterorden normaal: labora et ora naast ora et labora. Het bovenambachtelijke veroverde de werkplaats. Marx benoemde later 'anonieme arbeid.'

Professoren, leraren, schrijvers In de loop van vele eeuwen is het accent van de persoon van de leraar verschoven naar het leerveld. De leerstoel gaat boven de hoogleraar, de faculteit boven de leerstoel, de universiteit boven de faculteit en alles is gericht op vermeerderde reproductie van cognitieve kapitalen.

9. Trainerswisseling en revolutie - over bekingen en opportunistische kenteringen

Het oefenende leven vormt de basis van alle beschavingen, in het bijzonder van die, welke berusten op de verinnerlijkte vormen van het offer. Die verschillen sterk van de uitwendige, doordrenkt van bloed en vuur. Plato, eerste orthopeed van de geest, heeft de uitgang van de grot ontdekt, zich omgedraaid en is buiten geweest. Daarin moeten anderen hem volgen.

Platonische -en daarmee alle- opvoeding is conversie en alle conversie is subversie. Stelt Plato 'wij behoren niet toe aan onszelf', vanaf de 17^e eeuw komt de individuele autonomie op. In Paulus voltrekt zich geen bekering maar een herprogrammering, apostolisch getint. De reformatie streeft evenmin een omwenteling van de persoonlijkheid na, maar herbezinning.

Oswald Spengler: conversies bestaan niet, alleen nieuwe invullingen van open plekken. Dat gold ook voor Augustinus, die vanuit manicheïstische aanzetten, stap voor stap radicaliseerde. Naar buiten toe uitgevent als genade, boekt de convertiet inwendig in psychologisch opzicht energiewinst door verhoogde integratie. Het individuele-revolutionaire karakter van de ommekeer wordt door Seneca gedefinieerd met 'laten we stoppen met willen, wat we tot dusver wilden.' En door Epicurus: 'waar godenvrees was moet onbevreesdheid gaan heersen.' Als echo klinkt in de psychoanalyse: waar Es (demon) was, moet Ik (monotheïsme) worden. De 'bekering' van Franciscus van Assisi is dat niet, maar een contractie van krachten. De conversie van Ignatius van Loyola is een trainerswissel, de held uit de ridderroman wordt ingeruild voor Christus. Jezuïtische exercities zijn terug te voeren op de antieke ascese.

DE EXERCITIES VAN DE MODERNE MENSEN

Perspectief - het teruggetrokken subject betreedt opnieuw de wereld

Comenius 1639: het is de hoogste tijd na vele voorbije eeuwen grotere dingen te verwachten en te bereiken. Algemene belezenheid te betrachten via de drie basisboeken van het Zijn, de natuur, de ziel en de bijbel. Mensen van de nieuwe tijd voegen aan de ascese van de Ouden het technische, het artistieke en het politieke toe. Het essay en het experiment treden naast de literatuur en de wetenschap ook toe tot hun levensstijl.

In het navolgende moet duidelijk worden, dat de specifieke moderne onrust, meer dan ooit -en ook nu- de mensvorming bepaalt, zij het nog steeds wel verbonden met de ascetologisch relevante oorsprong, die in essentie gericht is op een definitieve immunisering van het eigen leven. Het gaat om actieven, die zich in herhalingen modelleren en de mens zichtbaar maken, die zichzelf voortbrengt. De handeling creëert de handelende, de reflectie de reflecterende, de emotie de voelende. Zo ook de dagelijkse verzaking de asceet. De gewoonten vormen de deugden en ondeugden, complexen van gewoonten vormen culturen.

In *regeneratieritmes* schuilt het geheim van de uiterste inspanning, die het prestatieniveau verhoogt, miskennis leidt tot overtraining. *In alle hogere culturen wordt iedere handelende mens in het loog van zijn handelingen geverfd, kunnen wordt onder prestatiedruk méér kunnen.* In dat licht geldt het Matteüs-effect: wie heeft zal gegeven worden. Antropologisch bezien heeft de herhaling haar onschuld verloren, op haar rust het voortbestaan van de wereld. Herhaling is de werkelijkheid, de ernst van het bestaan en de stijl is een cultureel verschijnsel. Uit overschotten aan subjectenergie, een accumulatie van kapitalen aan concentratie, intensiteit en drang tot handelen, opgebouwd in vele voorgaande eeuwen, manifesteert zich vanaf de 14^e eeuw de onrust, die vertaling zoekt in *investeringen*. Foucault schetst de opkomst van scholen, ateliers, kazernes, fabrieken, concertzalen, klinieken, markten, tuchthuizen, enz.

Uit de methodisch opgezochte *wereldvreemdheid* bloeit een virtuozenindustrie op. Die baart levenskunst, vroegmodern, die de geleerden in vorm brengen en de virtuozen doen stralen. Grote mensen zijn inhoudsopgaven van de mensheid, het moderne subject leert zichzelf zien als een potentieel dat snakt naar werkelijkheid en als een werkplaats voor zelfrealisering. Een grenzeloos cultiveerbare zelfstructuur bloeit op, de *persoonlijkheid* in de antropologie van nu. Wat er uitziet als een kermis der ijdelheden -Petarca verruilt zijn innerlijke performance voor een uiterlijke in 1341- wordt toen en nu een staatschat aan prestige en uitnemendheid.

Als het wonder plaatsmaakt voor het wonderbaarlijke, ontstaat vanaf de late middeleeuwen de moderne cultuur; virtuozen treden uit de schaduw van de heiligen. In een *antropologische verlichting* is de mens zichtbaar in verticale spanningen, in zijn bestaan bezig zijn kansen tot bekwaamheid te actualiseren, aan te duiden als levenskunst, zelfdesign of empowerment. Het is de antropologie die vanaf de 18^e eeuw het centrum van de filosofie vormt. Spiritueel geïnteresseerden moeten ter kennis nemen, dat de grote leersystemen van de mensheid, Lao-Tse, Jezus, Plato, Boeddha en Mohammed niet meer van onze tijd zijn. Nu geldt antropotechniek. Baltasar Gracian kon in de 17^e eeuw nog proclameren: *wees een heilige*. Nu geldt wees fit.

10. De kunst toegepast op de mens - in de arsenalen van de antropotechniek

De moderniteit, als altijd radicaal, seculariseert en collectiviseert het oefenende leven in trainings- opvoedings- en arbeidsverbanden. Resten van contemplatie blijven nog over in het kunstsysteem, waar bidden in bewonderen verandert. Nietzsche duidt dit alles aan als de hervernatuurlijking van de ascese. Hij benoemt ook de niet begrepen hoofdgebeurtenis van de 19^e en 20^e eeuw: de transformatie van de metafysica tot algemene immunologie, eerder al ontdekt door de Duitse romantiek, als de kunst om het eindige een oneindige, religieuze betekenis te geven. Nietzsche gaat een stap verder, als hij individuen ertoe wil brengen hun status quo te doorbreken, door een wilsreactie uit te lokken, om het alledaagse bestaan te verheffen. *Symbolische immuunsystemen* doen precies dat: de waarneming overrulen door vertrouwen en oefening. Europa wordt een trainingskamp, dat systematisch fitness in brede zin nastreeft. Dit benadert de geschiedenis van de ordenings- en disciplineringsystemen van Foucault. Onder leiding van kerkelijke en wereldse mentoren ontstaat trainingsdruk voor bevolkingsgroepen, nieuwe wegen worden gebaad naar popularisering van de nieuwe ascese. Die krijgt gestalte in diverse deelsystemen/technologieën die mensen voortdurend dwingen hun zelfbeeld bij te stellen. Moderniteit staat dan voor prikkels, prestaties en bekwaamheden.

Na de late Middeleeuwen wordt een biopolitiek van kracht, waarin kerk en staat hun streven naar een maximale mensenproductie vormgeven. Het informele evenwicht tussen het manifeste patriarchaat en het latente matriarchaat wordt vernietigd. Vrouwen worden onderworpen aan een reproductiegebod en kennis over geboorteregeling, onder regie van vroedvrouwen, wordt onder de dekmantel *heksenvervolging* buiten het bereik van de bevolking gebracht. De nagestreefde opbrengst: meer handel, meer belasting, meer soldaten, meer volgelingen en meer arbeiders. De Reformatie onder leiding van Luther overtreft hier welhaast nog het katholicisme: het benadrukt ‘Gods wil’, die -ook nu nog- blinde volgzzaamheid vraagt, aangeduid met ‘vertrouwen op God.’ Moderne kerken van alle gezindten fungeerden zo de facto als handlangers van de meest cynische en absolutistische biopolitieke operatie aller tijden. Het gevolg, bij gebrek aan een ‘onvermogen tot fijne afstemming’ en na levering van krachten voor de kolonisatie in noord en zuid Amerika en Australië, is het een demografische vloedgolf, die de Europese samenlevingen dwingt tot socialisatie. In die context krijgt het schoolwezen zijn grote betekenis en waar die faalt, komen bewarings- en bestraffingsdisciplines tot ontwikkeling. Een nu als ‘sociale politiek’ aangeduid verschijnsel, is dus aanvankelijk opgeroepen door de staat zelf en naderhand door het kapitalisme, in zijn eeuwige kruistocht tegen de hoogte van arbeidskosten, versterkt.

Onderwijspolitiek wordt een factor van doorslaggevend belang binnen het kader van de absolute imperatief, de wereldverbetering in het licht van ‘*alle opvoeding is bekering*’. De school wordt de morele destilleerkolf van de samenleving, waar de oproep zich uit de wereld terug te trekken, door een seculier instituut wordt overgenomen en op profane doelen gericht. ‘Bildung’ creëert ‘overschotten’ aan idealismen: personalisme, humanisme, (im)moralisme, utopisme, escapisme en romanticisme. Naast kerk en staat bloeit een dissonante cultuur op, die zich in de 20^e eeuw, 1933-1968 aan de universiteiten al niet meer laat intomen. Comenius

wijst in 1668 de weg met zijn manifest 'Weg van het licht' en introduceert 'alwetendheid', het begin van de onttoverde wereldwijde lichtmaatschappij. Encyclopedisme en apocalyptiek blijken in deze eeuw (nog) te kunnen samengaan. De grote oefenenden hoeven zich niet meer terug te trekken, het 'lezen van de wereld' volstaat, het barokke idealisme verheft de kennis.

Boeken, scholen, geleerden leveren de brandstof voor de vlam van de universele verlichting. Samen met het kloosterlijke en het militaire, leveren ze alom de matrijzen voor discipline. In die tijd is een wereldverbeteraar iemand die de wereld haar oorspronkelijke volmaaktheid wil teruggeven, co-operator naast God. Die van vandaag creëert nieuwe onevenwichtigheden. In de antropologische reflectiemodus is vanaf de 18e eeuw de combinatie van robot en echte mens te begrijpen, hoewel in de 20e eeuw de psychoanalyse nog Es en Ich in verhouding ziet.

Het wegvloeien van de eerder als transcendent begrepen subjectiviteit is dé metafysische sleutelgebeurtenis in de moderniteit. In het oefenjargon van nu is *mediafitness* geboden. Kunstgeschiedenis laat zich nu presenteren als de artistieke vorm van ascese, die overigens alleen in zang en muziek een doorlopende oefentraditie handhaaft in 'gevangeniscellen' en 'eenzame opsluiting met instrumenten'. Voor begrip van die geschiedenis kan niet met de werken worden volstaan. In de historie die de alliantie van kunst en ascese belicht, wordt bij uitstek in de iconografie een monothematisme zichtbaar. Na het bereiken van een ascetisch hoogtepunt en een dieptepunt voor wat betreft wereldbeschouwing, volgt versoepeling, verschuiving en uitbreiding, toegespitst op de perspectivistische blik die naar buiten gericht is. Theaterkunst is de vlucht *uit* de zichtbaarheid in de vorm van een vlucht *in* de zichtbaarheid.

11 In de auto-operatief gekromde ruimte - Nieuwe mensen tussen anesthesie en biopolitiek

In de eeuwen van de modernisering kunnen levens worden getransformeerd door nieuwe produkten en diensten binnen te laten. Het wereldse leven ontwikkelt zich horizontaal en verticaal, nu aan de privileges van het ordeleven door de Reformatie een eind is gemaakt. 'Vooruitgang' staat in dit tijdvak niet voor secularisatie, maar voor de keuze voor middenwegen die naar het heil moeten leiden. Er is ruimte voor een vergelijk tussen zelf- én wereldverbetering. Complexe massa's van gekwalificeerde bewegingen heten dan evolverende systemen. De mens leert zich breed te vormen en te laten vormen, beide in de zorg voor het zelf. Met zijn spelintelligentie in een ontwikkelde netwerkwereld, is zijn passiviteitscompetentie actief. Sartre verving het 'laten' door toe-eigening, zich daarmee afzettend tegen berusting. In het informatietijdperk geldt de woordspeling van Mac Luhan '*de message is the massage*'. Onder medische gelatenheid bloeit halverwege de 19^e eeuw de ethernarcose op en ontstaat vanuit filosofisch perspectief bezien, het mensenrecht op bewusteloosheid in extreme situaties.

Waar de gelatenheid ontbreekt en radicalisme vanaf de 19^e eeuw de overhand krijgt in West-Europa en Rusland, ontstaat ruimte voor een ongeremd streven naar vernietiging en omwenteling met alle mogelijke middelen. In Rusland is de algemene onteigening de eerste stap, integrale discipline de tweede, immuniteit voor elke invloed of kritiek van buitenaf de derde en een volledige afschaffing van elke vorm van wroeging over het zaaien van dood en verderf een vierde. In dat kader worden als eerste de elitekaders van de Partij gevormd in de nieuwe leer. Die vernietigt de oude mens en kondigt naast de omschakeling van de psyche, ook de genetische verbouwing van de mens zelf aan. Zelfs de verwerkelijking van de onsterfelijkheid staat op het programma. De revolutionairen leren de revolutie met al zijn verschrikkingen te doorstaan in het alomvattende streven die nieuwe (communistische) mens te doen ontstaan. Hanteerde Bismarck de definitie van politiek als de kunst van het mogelijke, de Oktoberrevolutie in Rusland creëert een podium voor politiek als de kunst van het onmogelijke. Die blijkt uiteindelijk ook nagenoeg al haar eigen kinderen te verslinden.

De ontwikkeling van het westerse beschavingscomplex lijkt de gematigden grotendeels gelijk te geven. Het pragmatisme dat alles heeft doordrongen, maakte voortdurende vooruitgang mogelijk, totdat het als gevolg van de neoliberale putsch van Thatcher en Reagan in de 90er jaren van de 20^e eeuw, het op hol geslagen kapitalisme in 2008 in een crisis deed belanden.

12. Oefeningen en wanoefeningen - over de kritiek van de herhaling

Afstand nemen van diep ingewortelde hartstochten, gewoonten en meningen doen de mens ruimte scheppen voor ingrijpende veranderingen. Die beweging komt op gang als spirituele leraren laten zien, dat de mens niet beheerst wordt door demonen maar door automatismen. De eeuwige terugkeer van clichés maken in de opvatting van Plato en Boeddha het echte denken onmogelijk en mensen tot levende karikaturen van middelmatigheid.

Die volgehouden oefening is spiritueel, die dit doorbreekt: het menselijk gedrag wordt op andere fundamenten geplaatst. Ethisch onderscheid leidt tot de ondergang van gewoonten.

Overigens stelt Kant zich de ‘bekering van een volk van duivels’ te eenvoudig voor: het zijn kooplieden die (be)rekenen en volstaan met niet meer vermijdbare veranderingen.

Het is Gregorius de Grote die al in de 6^e eeuw in zijn catalogus opsomt wat de zeven zonden deed ontstaan: een verdorven besluit, voortgekomen uit lediggang en hoogmoed. In de joods-christelijke opvatting is de oorzaak te vinden in de zondeval en in de Grieks-Romeinse in de leer van de Gouden Tijd, die door verval via een Bronzen en een Zilveren fase, in de IJzeren Tijd is uitgemond. De eerste leidt tot een beschaving die mensen doet weten, waaraan ze hun malaise verdienen hebben, beide vinden elkaar in het besef dat het menselijk bestaan in nood verkeert. Dit laatste vindt een vertaling in het (economische) schaarstebegrip, in de Koran bij de boer in zijn wantrouwen jegens de complexe(re) wereld van de stad. De ascese, in zijn oudste vorm voortkomend uit armoede, keert zich af van de IJzeren Tijd met zijn vijf noden: materiële schaarste, de last van het bestaan, de seksuele drift, de vervreemding en de onontkoombare dood: de vernederende passiviteit wordt doorbroken en onttroont ook de arbeidsdwang. De psychologisch armsten en de vitaal zwaksten vangen een versterkende boodschap op van de (vroeg) atleten en strijders: er is een uitweg. De huidige sport telt ook zo’n band: van dronken fans met gedrogeerde spelers. De seksuele drift wordt naar hogere doelen omgebogen en daarmee gesublimeerd, in het kloosterleven gedemoniseerd. De asceet maakt zichzelf zo intens tot slaaf, dat hij niet meer overheerst kan worden of door een vijand bezeten. De beheerste dood -met vervolg- wordt gedemonstreerd door Socrates en Jezus.

De moderniteit biedt vervanging voor de ethische secessie in haar overgang van de waarheid van het denken naar het pragmatisme van het handelen. De filosofie verliest daarmee haar 2000-jarig mandaat als spreekbuis van het ethisch onderscheid: ze zet nu heroïsche kennis -voor weinigen- om in burgerlijke kennis voor velen. Richard Rorty, toont als ‘topvertaler’, aan, dat we als deelgenoten van de moderne beschaving niet (meer) in de IJzeren, maar in een Zilveren Tijd leven. Links-radicalen ideologen en media dragen louter nog luxepessimisme uit. De moderniteit is het eldorado voor de jeugd, die mag zwelgen in vrijheid en vrijblijvendheid. In de geesteswetenschappen opereren de vrijzwevende waarnemers (detached spectators). Dat de heilsstaat echter niet ontstond, mag blijken uit de vernietigingskampen in Rusland, China en Duitsland en het aangetaste oordeelsvermogen van een prominente denker als Sartre.

De meest recente fase in de schoolgeschiedenis laat het ontstaan van deelsystemen zien, die autoreferentiële structuren creëren, de institutionalisering van selfishness, los van het geheel. De economie bijvoorbeeld, hoe succesvol ook in haar winststreven, verliest in die zin geloofwaardigheid. De school zelf wordt op inferieure wijze anti-autoritair. ‘*Everything bad is good for you*’, geeft weer, dat sterke deculturalisatie beter is dan meespelen in inferioriteit.

In de kunst voltrekt zich de catastrofe rond de verwaarlozing van imitatie en de training, die een geschiedenis van meer dan drieduizend jaar omvat. Produceren wordt ondergeschikt aan de presentatie, de werkplaats aan het museum, de verbinding met de wereld lost op in een blinde selfishness-imitatie. De kunst verbindt zich in deze exhibitionistische setting met het grote geld: een ontmaskering.

Terugblik - Herinbedding van het subject tot en met de terugval in de totale zorg (voor)

De moderniteit heeft mensen de mogelijkheid ontnomen zich radicaal van de wereld te onderscheiden en de wanverhouding tussen mens en Zijn zichtbaar gemaakt. De geradicaliseerde Verlichting van de 20^e eeuw deed de reservaten van gelovigen of geïmmuniseerde persoonlijkheden -en met haar de ziel als kerker van het lichaam-verdwijnen.

De hernieuwde verwereldlijking van het ascetisch teruggetrokken subject, in de systemen van het naturalisme en het socialisme, verdient de aandacht van de filosofie. Dé beslissende aanval op de optie de wereld in een 'eigen bestaan' te ontvluchten, werd ingezet door Heidegger, die de klok van de filosofische reflectie 25 eeuwen terugzette en het bestaan als 'in-de-wereld-zijn' herschreef. En daarmee tevens de posities van de distantiërende theorie en de waarnemer herdefinieerde.

Proudhon: 'wie God zegt wil bedriegen', Heidegger: 'wie ik zegt wil zichzelf misleiden'. De prijs voor het nieuwe begin van de denkende oriëntatie, is het verlies van distantie en de bekentenis van de mens, dat hij zich niet kan afschermen tegen de infiltratie van de wereld.

'Je moet je *leven* veranderen', is het universele ethische besef, dat de *wereld* moet veranderen. Achter die oproep gaat als autoriteit de wereldwijde crisis schuil. Het is Nietzsche die op dit vlak de toon zet, door het oefenende leven, sinds de aanval van het ethische onderscheid op de traditionele levensvormen, als axioma centraal te stellen: de mens boekt alleen vooruitgang als hij zich richt op het onmogelijke. De oproep daartoe leidt tot een ontmoeting met het verhevende, het overweldigende, waartoe ook de asceten hun (individuele) aanzetten gaven. Vanuit een dominant-intellectuele positie als '*detached cosmopolitan spectator*' is die ervaring van de ethiek overigens intussen naar de esthetiek verbannen.

Voor de door mensen veroorzaakte catastrofes in de 20^e eeuw geldt, 'dat er niets in de hel is, wat al niet van tevoren in programma's heeft gestaan'. Evenwel: na fatale projecten praktizeren de falende verantwoordelijken 'de kunst het niet geweest te zijn'.

In de 21^e eeuw kan niet worden volstaan met Goethe's '*de enige nuttige openbaring is de dagelijkse handhaving van strenge diensten*', maar moet een nieuwe imperatief worden geformuleerd, dat wereldwijde integratie- en desintegratieprocessen versmelt.

Vooruitziend filosoferen zou dan kunnen leiden tot de '*ecologische imperatief*' van Hans Jonas, het concreet geworden universele. Na te streven in solidaristische en symbolische immuunsystemen, die respectievelijk rechtszekerheid, bestaanszorg, ruimer bemeten verwantschapsgevoelens en bestendigheid van normen, compensatie voor sterfelijkheid en een consistent wereldbeeld scheppen.

Opschaling van het 'eigene' naar grotere eenheden moet een nieuw immuniteitssysteem doen ontstaan. Alsdan geldt 'wie mensheid zegt wil bedriegen', niet langer. Protectionisme, gericht op een 'lokaal zelf' en externalisering, gericht op een anonieme omgeving, zullen moeten 'oplossen' in een universeel verband, met respect voor afzonderlijke culturen.

Deze immunitaire wereldrede ligt meer dan een niveau hoger dan wat filosofisch idealisme en het religieuze monotheïsme tot nu toe konden bereiken. Het gaat om een beschaving, die zich door dagelijks te oefenen de goede gewoonten van gemeenschappelijk overleven eigen maakt.

april 2014 hh